

ŽÁNROVÉ CENTRUM A PERIFÉRIA V *HLASE KOTOLNE* A MOTÍVY PRE SÚČASNÚ WEBOVÚ ŽURNALISTIKU¹

Vladimír Patráš

PATRÁŠ, V. (2026): Genre Centre and Periphery in the *Hlas kotolne* Periodical and Motives for Contemporary Web Journalism. In: *Slovenská reč*, 91/1, 35 – 54.

Abstract: This contrastively constructed paper aims to present the genre composition of the rather inconspicuous, in its time attractively (proto-digittally) prepared “first post-revolutionary samizdat” *Hlas kotolne* (The Voice of the Boiler Room) and to indicate its value inspirations for today’s professional and civic internet journalism. Regarding genre representation, wide-ranging content, and pragmalinguistic rendering of publishing intentions, *Hlas kotolne* exposed itself as a persiflage, low-circulation, low-cost periodical. The thought-provoking observations, actions, and statements of chamber-unengaged non-journalists, professionally unorganized contributors – enthusiasts of allusive, non-schematic Slovak writing in the aftermath of the fresh social change from December 1989 to 1992 were disseminated in an activist manner, yet without internet support, through unofficial, group and community contacts. This paper focuses on the genre representation in the periodical, emphasizing selected genre characteristics – theme, function, composition, form, and linguistic-stylistic inventory. The activated genres are stratified according to the dominant genre criteria and their expected and/or anticipated importance or value in the service of the edition under study into central and peripheral circuits. The findings and insights gained by analyzing the databank of copies of *Hlas kotolne* published during its short existence have resulted in the outline of value contours that had been more or less developed and should or could have been effectively applied in the Internet journalism of the first quarter of the 21st century.

Keywords: samizdat, web journalism, genre, centre – periphery, value.

Článok v skratke:

- Príspevok približuje skupinové podmienky a pohnútky vzniku samovydavateľskej, protodigitálne pripravovanej, nízkonákladovej, krátkodobo jestvujúcej tlačoviny *Hlas kotolne* z prelomu 80. a 90. rokov 20. storočia.
- *Hlas kotolne* sa preukazuje ako glosátorská, satiricko-aluzívna, zábavno-relaxačná, kolegiálno-priateľskými spojnicami rozširovaná časť spoločenských aktivít s mediálnymi ambíciami.

¹ Konceptia a pilierové myšlienky textu boli predstavené na 12. medzinárodnej vedeckej konferencii o komunikácii *Centrum a periféria v jazykovej komunikácii*, ktorá sa konala 3. – 5. septembra 2024 na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0766/24 *Národný jazyk a jeho variety v dynamike a interakcii: západoslovenský a východoslovenský kontext*.

- Štúdia načrtáva osobnostný potenciál a aspirácie tvorcov, spontánne redigovanie výtvorov, zacielenie na adresné publikum (komunitu) a dobový i nadčasový oblúk uvedeného edičného počínania. Jej nosným cieľom sa stáva predstavenie žánrovej skladby *Hlasu kotolne* v rozpätí stredové – okrajové postavenie, hodnotové inšpirácie aktivovaných žánrových vzorcov 80. – 90. rokov s ich variáciami a súčinnosťou, a to prinajmenšom pre dnešnú občiansku (participatívnu) internetovú publicistiku.

„V dobe, keď z námestí ešte nikto nezoškrabal vosk sviečkových demonstrácií a kde-tu dohorievala posledná sviečka nielen budúcich nádejí, začali vychádzať týždenníky a mesačníky rôzneho zamerania a kvality. Niektoré skončili pri prvom čísle, niektoré vydržali roky... Na mnohé si už nikto nespomenie. Medzi ne patrí aj Hlas kotolne (vydržal 3 roky). Väčšina vtedajších plátok sa snažila vyzerať mimoriadne objektívne, aby si tak mohla nájsť politické a finančné krytie pre svoju existenciu. Hlas kotolne robil presný opak. Snažil sa našťvať každého...“
(Facebook)^[1]

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

V príspevku sa ako prvý motív nachádza objektívny poznatok: dejinné udalosti, ktoré zásadne tvarujú jestvovanie a hodnotové etalóny dnešných spoločností, skupín a jednotlivcov, našli svoj priestor na zrod a vývin v česko-slovenských podmienkach už pred takmer štyrmi desaťročiami. Priaznivo, inšpiratívne, nezriedka však obmedzujúco či priam deformujúco ovplyvňujú aj prinajmenšom dve ľudské generácie. Ide o neskoršie ročníky mileniálov – generáciu Y, a celú kohortu centeniálov – generácie Z (pojmové vymedzenie uvádza napr. Dorsey – Villa 2020), ktoré autenticky, skúsenostne nezažili doznievanie tzv. reálneho socializmu. Pozorovania, analýzy a interpretácie sú v štúdiu venované rozhodnutiu a konaniu, ktoré na rozhraní 80. a 90. rokov 20. storočia uskutočnila málopočetná zostava mladých, pochybných, mediálno-komunikačne vybavených tvorcov a zanietených prispievateľov s umeleckými sklonmi. Tí v čase ďalšieho *osmičkového*² „otvárania okien“ zamýšľali náhodným či adresným príjemcom poskytnúť nadľahčenie, obsahovo a žánrovo pestrejšiu, satiricky vyhranenú tlačovinu obchádzajúcu konvenčné zásady, schémy a prejavy režimovej tlačenej žurnalistiky. *Hlas kotolne* sa objavil na verejnosti po necelých troch týždňoch po novembrovom zvrate a pretrval v obehu dva a pol roka (1. – 14. číslo; Murín 2019).

Druhou, argumentačnou líniou príspevku sa stávajú pohľady na „samizdatový“ *Hlas kotolne* ako na časť neoficiálnych publikačných aktivít s mediálnymi ambíciami-

² V kontexte sa ako periodizačný medzník rozumie 25. marec 1988 (dátum pokojnej sviečkovej demonstrácie veriacich a ďalších občanov na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave) – prejav zápasu o náboženskú slobodu a ľudské práva, jedno z najvýznamnejších verejných vystúpení proti režimu na Slovensku pred novembrom 1989.

mi. V dostupných prameňoch³ sa *Hlas kotolne* identifikovaný ako „(prvý porevolučný) samizdat“ nevyskytuje. Preto priblížime obsahovú náplň exemplárov *Hlasu kotolne* a poukážeme na dosah príslušnej produkcie na vcelku komorné publikum. Vo svetle pojmovo-sémantického jadra termínu *samizdat*⁴ spočíva pokus uviesť prínos, ale v dnešnom videní už aj nie presné priradovanie predmetnej edície k všeobecnému prototypu samizdatovej tvorby.

Tretiu motivickú súčasť a cieľ príspevku v užšom význame lemujú úsilie kontrastívne (dobovo verzus aktuálne) predstaviť žánrovú skladbu *Hlasu kotolne* a hodnotové inšpirácie žánrových vzorcov 80. až 90. rokov s ich variáciami a súčinnosťou prinajmenšom pre dnešnú občiansku (participatívnu) internetovú publicistiku. Žánre uplatňované a tvarované v *Hlase kotolne* sú podľa dominantných žánrotvorných kritérií a podľa predpokladaného a/alebo očakávaného významu, resp. hodnoty v službách sledovanej edície rozvrstvené do centrálného a periférneho okruhu.

2. METODOLOGICKO-METODICKÝ AREÁL PRÍSPEVKU

Zrod, vývinové meandre, sociokultúrne zázemie, technologické osobitosti a predovšetkým terminologické vymedzenie substantíva *samizdat* je už všeobecne rozpracované a argumentačne podložené, pritom však nie pevnejšie ohraničené a jednoznačne interpretované. Príznakovou definičnou vlastnosťou pomenovania je totiž dejinná premenlivosť samizdatovej éry, taktiež príliš široké, interdisciplinárne významové identifikovanie a z neho vyplývajúca pojmová neurčitosť.

Viačeslav Igrunov v monumentálnej trojdielnej *Antológii samizdatu* (Igrunov 2005) vymedzil tri periodizačné medzníky samizdatovej éry. Pojmovo-terminologická náplň pomenovania *samizdat* sa podľa neho v medzinárodnom meradle sformovala v prvej fáze, teda v „štandardizovanom“ poňatí v rozmedzí od 50. rokov do roku 1966: „Samizdat je špecifický spôsob existencie spoločensky významných necenzurovaných textov, ktorý spočíva v tom, že k ich replikácii dochádza mimo autorskej kontroly, v procese ich distribúcie medzi čitateľmi“ (Igrunov 2005, s. 17). V inej miere sa koncepty so samizdatovou príslušnosťou reformulujú v nasledujúcich desaťročiach. V sovietskom priestore ide o druhú fázu, t. j. roky 1966 – 1973; v našich podmienkach sa tak dialo pod tlakom „normalizácie“ spoločenského života. Od roku 1973 do sklonku 80. rokov, t. j. v tretej fáze – dodajme: v slovenských a čes-

³ Pozri *Základní info o slovenském samizdatu*.^[2]

⁴ Ide o ruské, dnes už emblémové zmedzinárodné kompozitum самиздат/samizdat – самоиздательство/samoizdatel'stvo; v prekladoch sa obvykle uvádza ako *samonakladateľstvo*; vhodnejším by akiste bolo *samovydávanie*, *samovydavateľstvo*, *samovydavateľská činnosť*, *samopublikovanie*. Taliansky autor, prekladateľ, publicista a novinár Raffaele Cardone (2022) glosujúco vykladá pôvod pomenovania *samizdat*. Podľa neho pochádza zrejme z roku 1952 od sovietskeho spisovateľa Nikolaja Glazkova a vzniklo ako protiklad vtedajšieho oficiálneho vydavateľstva stalinskej éry *Gosizdat*. (Bližšie k pojmovému vymedzeniu pomenovania *samizdat* pozri Cardone 2022.)

kých podmienkach s presahom do počiatku 90. rokov – po nástupe otvorenej informovanosti v spoločnostiach (tzv. glasnosti, sprievodnom jave deklarovanej perestrojky, prestavby spoločenského života) bola odstránená cenzúra, opadol tlak mocenského aparátu a zanikol monopol štátu na tlačiarne, tlačiarenskú techniku a médiá.

Príslušnosť výtvoru k samizdatovej produkcii v zmienených troch vývinových fázach možno výberovo, zovšeobecňujúco podporiť výskytom najmä nasledujúcich znakov, vyskytujúcich sa v podmienkach spoločností stredovýchodnej Európy 50. rokov až prelomu 80. a 90. rokov. Ich priblíženie a výpočet si nenárokuje na úplnosť a na hierarchické usporiadanie: vnútená forma komunikácie a sebarealizácie tvorcov vyhostených totalitnými spoločnosťami na okraj spoločnosti, poskytovanie významnej možnosti oficiálne zakázaným autorom slobodne tvoriť a publikovať v podmienkach cenzúry (Pastierová 2023); produkcia a komunitné šírenie textov v utajení, v disidentskom postavení tvorcov mimo oficiálnych publikačných podmienok v nedemokratickom spoločenskom zriadení (von Zitzewitz 2020; Encyklopedia.sk⁵); kritickosť voči praktikám oficiálnych vládnych orgánov, sledovanie participantov zo strany štátneho aparátu, potláčanie ich aktivít a perzekúcie (Britannica⁶); rozmanité zastúpenie, dotyk a prekryvanie pojmov *cenzúra* – *ineditnosť* – *exil* – *underground* – *neoficiálna kultúra*, *kontrakultúra* – *literárny samizdat* (Glanc 2018; Příbáň a kol. 2018) atď. Ako prienikové znaky samizdatovej príslušnosti možno uviesť viac či menej utajované editovanie tlačovín pestrého – kultúrneho, náboženského, historického, politického a i. – zamerania a obsahu, ktoré nemohli byť legálne vydané, a to pre politické a ideové obmedzenia nastavené režimom. V slovenských podmienkach sa v takomto postavení ako prejav občianskej rezistencie, nezriedka vnútornej emigrácie ocitala najmä lektúra s náboženským obsahom, duchovným poslaním a problematikou života cirkvi.⁷

Rozvinutie diverzifikovanej žurnalistiky a živelný nástup médií viac či menej nezávislých od mocenských pomerov, podporovaný informačno-komunikačnými technológiami na konci 80. rokov, príliš neprial úsiliam o oživenie východiskového spôsobu samizdatovej tvorby. Je zaujímavé, že *Hlas kotolne* sa objavil práve v uvedenom rozpoložení, keď už vžitú limity samizdatovej produkcie strácali opodstatnenie. Jeho zakladatelia predkladali skupinovo, príp. individualizujúco podfarbený obraz euforickej doby a približovali ho publiku najmä prostredníctvom ponáškovorecesných motívov. Istotne si pritom uvedomovali nemasový náklad a riziko nevý-

⁵ Heslo *samizdat* vo vyhľadávacom okne zdrojovej stránky.^[3]

⁶ Heslo *samizdat*.^[4]

⁷ Pozri napr. Lesňák 1998; Jablonický 2007; Šimulčík 2019; definíciu, vývin a charakteristiku náboženských samizdatových periodík skúmala T. Kolková 2008; zmysľovanie a produkciu katolíkov v mládežníckom samizdatovom kresťanskom časopise *Zrno* na konci 80. rokov podnetne rozpracovala T. Rončáková 2024.

razného mediálneho úspechu. Akiste i preto uviedli do obehu odlišný koncept svojho zámeru vrátane jeho redakčného spracovania, technického zabezpečenia a šírenia.

Pri porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami editovania samizdatu v slovenských podmienkach výstuhu jeho tretej fázy (podľa Igrunov 2005) utváralo niekoľko osobitostí. Pripomeňme interdisciplinárne, spolupracujúce zmýšľanie a zručne vyjadrované kultúrno-umelecké povedomie časti vzdelanej, sebavedomej, komunitne fungujúcej mladej inteligencie. Pozornosť upútali kompetentne a bez väčších obáv, s intelektuálnym posolstvom formulované prejavy rezistencie, disentu a ochranárstva, zvládnutá „postmoderná“ schopnosť karikovať, ironizovať, parodizovať absurditu doby (reminiscencie Ferko 2005). Presvedčivú súčasť publicity podporovalo osobné odhodlanie, angažovanosť a zodpovednosť pri tvorbe obsahu, technickej príprave čísel, rozmnožovaní a rozosielaní produkcie. Na sklonku editovania *Hlasu kotolne* jeho recepcnú kvalitu a napokon i vlastnú hodnotu podporila typografická pestrosť ostatných vydaní a žánrová rôznorodosť príspevkov v ustáľujúcom sa elektronicky podmienenom prostredí s jeho relatívnou novosťou a príťažlivosťou.

Pri takomto vejárovitom delimitovaní sa objavujú dve otázky: 1. rešpektoval *Hlas kotolne* v čase svojho pôsobenia nosné, desaťročiami ustálené identifikátory pojmovo-definičnej príslušnosti k samizdatovému kánonu? 2. Možno ho reálne považovať za „prvý porevolučný samizdat“, „prvý a jediný známy porevolučný samizdat na Slovensku“ (Murín 2014, 2019; Encyklopedia.sk⁸), „populárny parodický samizdatový časopis“ (Fenko 2005)?

Žánrové vzorce známe z printových médií a ich umiestňovanie v *Hlase kotolne* vrátane obmien sú v štúdii uchopené a interpretované s dôrazom na žánrotrvné charakteristiky. Postupujeme tak v zmysle názorov Slančová – Mergeš – Klingová – Kičura Sokolová (2022, s. 115 – 159); súbežne Slančová a kol. (2023, s. 440 – 448); vo vzťahu k pragmakomunikačným okolnostiam používania jazyka, digitálnym žánrom a médiakomunikácii Orgoňová – Bohunická – Kazharnovich (2023, s. 106 – 169); Horváth (2016, 2021). Z päťice konštituentov (podľa Slančovej a kol. 2023) argumentačnú hodnotu pre tému a poslanie štúdie nadobúdajú tri parametre: tematický, kompozičný a formálny parameter.

3. VÝSLEDKY

Hlas kotolne vznikol 1. decembra 1989, na počiatku s motívom utajovať edičné zámery, t. j. vyhnúť sa oficiálnemu štátnemu súhlasu a registrácii. Spontánny, neformálny zakladateľský kruh tvorili Dalibor Bošňák, Andrej Ferko, Anton Hodál, Ivan Kalaš, Ivan Mizera a Gustáv Murín. Edícia odpočiatku mienila oslovovať ľudí s podporou uvoľňovania napätia z prvotných nadšených vystúpení, pribúdajúcich nerealistických vízií, páťosu a rýchleho spolitizovania aktivít hýbateľských postáv

⁸ Kompozičné spracovanie a faktografia doslovne prevzatá zo stránky wikipedia.sk.^[5]

vtedajšej meniacej sa (česko-) slovenskej spoločnosti. *Hlas kotolne* sa tak uplatňoval ako odľahčujúci nástroj „hatenej revolty“ proti novonastupujúcej moci a jej štruktúram. Z tohto pohľadu sa slovné spojenie *prvý porevolučný samizdat*, resp. *parodický samizdat* v súčasnosti ukazuje ako beletrizované samohodnotiace nazvanie. V takomto neterminologickom vymedzení pracovne, so zachovaným zmyslom pre odstup a posun významu zotrváva napr. vo weblogoch a knihách G. Murína.

Tvorba náplne *Hlasu kotolne* na platforme voľných, nevyhranených, kvázižánrových matíc s reálnou či deklarovanou príslušnosťou k publicistickým žánrom častejšie využívala nie síce úplne neznáme, avšak intelektuálne experimentujúce, niekedy ostentatívne postupy a pestrý stavebný a výrazový inventár. Z textov *Hlasu kotolne* (HK) vyberáme ukážky, v ktorých boli aktivované viaceré, obvykle spolupracujúce príznakové postupy a vyjadrenia (pragmakomunikačne nosné miesta v príkladoch sú zvýraznené):

1. symbolika – „*Kubánskeho mierotvorcu* asi zle naladilo zatknutie jeho kumpána „Honey“ Honeckera. V každom prípade však *Kondolenčný aktív* redakcie *Hlasu kotolne* už nacvičuje *Pochod padlých revolucionárov v častuškovom rytme*.“ (HK 2/1989) – aluzívne poukázanie na úpadok revolučných ideálov na úroveň estrády;

2. persifláž – „Redakcia *Hlasu kotolne* sa *spontánne a dobrovoľne* pripája ku kandidatúre Václava Havla *za čokoľvek*. Potom, čo sme videli *spontánne a dobrovoľné* jednohlasné reakcie Federálneho zhromaždenia, sme presvedčení, že Václav Havel môže smelo kandidovať hneď aj na MISS ČSSR 90. Ostáva nám len veriť, že mu k tomu jeho tajný štáb nezabudne vyhotoviť priliehavý prejav a slušivé plavky. Zároveň dementujeme fámy, že by Václav Havel bol pôvodom z východoslovenského kraja.“ (HK 3/1989); „*Havel na hrad! Dubček na hrad! Dvojmiestny hrad* dodá firma DVOJHRA aj na počkanie. Čkajte, len si počkajte!“ (HK 3/1989) – parodická imitácia dobového kultu, politickej rétoriky a revolučných sloganov; text posunom do absurdity napodobňuje oficiálne vyhlásenia;

3. inotaj – „Kto *daruje* alibi na 21. 8. 1968 – 17. 11. 1989?“ (HK 5/1990) – skrytým poslaním je hľadanie, ale nenachádzanie pôvodcov či vinníkov tzv. normalizácie;

4. dekompozícia – „Prišla som do práce. Jedni boli *PN* a druhí *VPN*.“ (HK 4/1990) – kontrastívny rozklad skratky hnutia VPN (Verejnosť proti násiliu) s využitím jazykovej hry;

5. irónia – „Politika je *demokraticky zvolený diktát* pracháčov, tlčhubov a dobre sa kamošiacich partnerov. Samozrejme, sú aj osamotení bežci, ktorí sa derú vpred a nič im nie je cudzie. Lásku, toleranciu, vieru – treba využiť, lebo idú na dračku.“ (HK 9/1990) – kriticko-expresívne vymedzenie politickej sféry využívajúce paradox medzi „demokratickou voľbou“ a „diktátom“, odhaľujúce rozpor medzi ideálom a realitou; „Šíriť *holú* pravdu nie je *porno*. *Sezam*, otvor sa! *SZM*, zatvor sa! Čelom

k masám. Husľami k srdcu. *Basou* k dôstojnosti.“ (HK 4/1990) – spríznačňovanie prostredníctvom sémantických prienikov, floskúl a/alebo významových napätí medzi pomenovaniami a vetami;

6. sarkazmus – „Najúspešnejším svetovým dramatikom je Václav Havel. Ako prvý nacvičuje *komédiu* so 16 miliónmi štatistov.“ (HK 13/1991) – ostré poukázanie na režiséra „komédie“ (t. j. riadenia štátu); politicky ladeným sarkazmom sa umocnilo negatívne nazeranie na mocenské postavenie politika a na jeho mediálne exponovanie;

7. hyperbola – „V súťaži o *najväčšieho tlčhubu* nežnej revolúcie v súčasnosti vedie o *tri konské huby* Valtr Komárek. V závese za ním na druhom mieste *kluše* Petr Pithart.“ (HK 7/1990) – zveličenie prostredníctvom reťazenej slovnej expresivity a alúzií;

8. antinómia – „Som *za proti!* Som *proti za!*“ (HK 2/1989);

9. pseudovedecké parodizovanie – „Filipinka (malá filipika). Články prof. K. Ivaničku „*Harmónia chaosu*“, LT 6/90, a „*Elastické informačné siete*“, LT 28/90, *introdukujú* do slovenskej popularizátorskej spisby *neofenoménu interdisciplinárneho imanentna*. S vedeckou neúprosnosťou kompletizuje *autor mozaiku aparentne centrifugálnych tendencií* socio-ekono-prírodovedno-transcendentálnych disciplín a jeho totálny záber nie je limitovaný úzkym horizontom profesnej orientácie.“ (HK 11/1990) – kontrastívne predstavená paródia vedeckej terminológie, ornamentálnosti a akademickej exkluzivity;

10. karikatúra – „Sv. Ján z Čiernej Hory, *patrón* dvojtvárych, úlisných, úskočných, lišiackych, ľstivých, prešibaných a prefíkaných fiškál'ov a politikov, *oroduj za nás!*... Sv. Marián z Čalfasu, *patrón* prefarbovačov, prezliekačov a obracačov červených kabátov, sák a županov, *oroduj za nás!*“ (HK 14/1992) – „prosenie“ za dobovo exponovaných politikov so zreťazením nahromadených expresívnych hodnotiacich prívlastkov;

11. alúzia – „Nie je to teda u nás (čítaj v Praze) s tou konverziou také zlé. Ostatným konverzovaným (čítaj slovenským) podnikom zostáva iba jedno: pospevovať si *známy hit* „*Lietam v tom sám*“, v duchu česko-slovenskej vzájomnosti: jedni dostanú od vlády na lietadlá, druhí na bubon. Z vyjadrenia pána Vládneho jednoznačne vyplýva: Niekedy je ľahšie prejsť ľuďom (čítaj Slovákom) cez rozum lietadlom než tankom.“ (HK 10/1990) – opis ekonomickej situácie vzťahnutý na populárny slovenský hit; „Hlas kotolne vychádza v *deň mesačného splnu* (HK 6 – 10/1990, 14/1992), „Hlas kotolne vychádza v *deň novu* (HK 11/1990), „Hlas kotolne bude v roku '91 vychádzať *gejzírovým spôsobom* – keď sa naplnia podzemné rezervoáre textov, papiera, času a peňazí – nasl. uzávierka 31. 1. 1991.“ (HK 12/1990) – zámerne nápadné odmietnutie povedomia o serióznej periodicite vydávania občasnika;

12. kontradiktorké výroky – „Na nám. SNP sa zišlo *200 tisíc osamelých jednotlivcov*.“ (HK 2/1989);

13. slovné hračky a obchádzanie zvyklostí kultivovaného spoločenského vyjadrovania – „Navštívte Jaslovské Bohunice! Je to závod s perspektívnym vývozným programom; ten odpad budeme predsa niekam vyvážať.“ (HK 11/1990); „Lásku, toleranciu, vieru – treba využiť, lebo idú na dračku. A to už je *na sračku!*...“ (HK 9/1990) – zameranosť na politiku a politikov v štáte, a pod.

Do textov *Hlasu kotolne* tak boli v prispôsobenej, aktualizovanej podobe nasadzované overené a vcelku očakávané postupy a výrazový inventár aj s „obchádzkovými cestami“ známymi najmä z dovtedajšej umeleckej produkcie. Na stránkach občasníka si našli svoje miesto slovné spojenia a repliky z mediálnej komunikačnej sféry vrátane prejavov a žánrov zastúpených v prostrediach najmä televíznej a rozhlasovej masovej – mas/mediálnej – a populárnej kultúry/popkultúry (termíny kontrastívne vymedzuje Rusnák 2013) a z bonmotov používaných v bežnej spoločenskej komunikácii. Dialo sa tak aj pod vplyvom popularity zhovievavo tolerovaného slovenského humoristicko-satirického časopisu *Roháč*, vychádzajúceho v rokoch 1948 – 1991, a jeho podobne koncipovaných predchodcov *Černokňažník* (1861 – 1864, po prestávke v období 1876 – 1910) a *Kocúr* (1919 – 1945). Podobne známy je český *Dikobraz* (1945 – 1989) a súbežná produkcia príbuzného zamerania v krajinách vtedajšieho socialistického spoločenstva – sovietsky, neskôr ruský *Krokodil* (1922 – s prestávkou do 2008), maďarský *Ludas Matyi* (1945 – 1993), ukrajinský *Perec* (1941 – 2014⁹), poľské *Szpylki* (1935 – s prestávkami do r. 1994) atď. Layout *Hlasu kotolne* ťažil z typografických štandardov a stĺpcového zalamovania príspevkov známeho z vtedajšej bežnej tlače.

V aktívnom období života *Hlasu kotolne* od decembra 1989 do apríla 1992 s ročnou prestávkou vyšlo na asi dvoch stovkách strán spolu jeho 14 čísel¹⁰. Prvé štyri čísla boli spracované s využitím česko-slovenského textového procesora *t602* pod operačným systémom DOS a umiestnené na *listingu*, vyrobenom na 12-ihličkovej tlačiarňi pripojenej k počítaču, používajúcej netrhavý, tzv. nekonečný papier s postrannými otvormi na perforovanom oddeliteľnom okraji. Počiatočný náklad pritom neprevýšil jednu až dve desiatky fyzických výtlačkov. Edícia mala pôvodne pokrývať len redakčné potreby. Jednou z pravdepodobných príčin bolo rozvírené rozporenie federatívneho štátu na konci 80. rokov. V ďalšom období sa produkcia pripravovala s používaním trojvrstvových cyklostylových blán; náklad tak vzrástol na 200 kusov. Posledné čísla už vychádzali na ofsetovej tlačiarňi v typografickej úprave s prvkami a znakmi printových periodík s plošným záberom.

⁹ Problematiku „pri-/udeľovanej“ satiry a humoru v ukrajinskom popkultúrnom prostredí sovietskeho obdobia spracúvajú a predkladajú autorky Kateryna Eremeeva a Natalia Volynets (Eremeeva – Volynets 2021).

¹⁰ Prehľad vzoriek s fragmentmi jednotlivých čísel sa nachádza na weblogovej stránke G. Murína (Murín 2019).

Hlas kotolne napriek deklarovaným úsiliam editorov zachovávať pravidelnosť vychádzal ako občasník, počítajúci s dobrovoľnými peňažnými príspevkami od čitateľov a priaznivcov. Prvé tri čísla vyšli v decembri 1989. Od 5. čísla sa do záhlavia popri hlavnom názve dostalo ironizujúce inojazyčné dvojpomenovanie *Voice of Boiler-Room, Kesselraumstimme*. Názvové varianty splnili upútavaciu funkciu; akiste však mali aj karikujúco poukázať na otváranie sa spoločnosti svetu. Od 6. čísla v hlavičkovom priestore nachádzame ponášky na technické a vydavateľské údaje, vytvorené a spracované ako smerník, hravý predstupeň neskoršieho žánra editoriálu. V každom ďalšom čísle bola náplň smerníka aktualizovaná a od 10. čísla zo septembra 1990 sa objavilo jej nazvanie „tiráže“ (zostrih so zameraním pozornosti na variácie pozri v obr. 1 na konci štúdie). V 7. čísle sa v štruktúre hlavičky objavil a v niekoľkých ďalších vydaniach pútal pozornosť naturalisticky stvámený čierny hák; jeho prítomnosť vo vizuáli viac-úrovňovo signalizovala postoj v zmysle frazémy *mat' (niečo) na háku*, príp. evokovala koloritné rebelské motívy jánošíkovského razenia. Predposledné, 13. číslo vyšlo 22. marca 1991. Po viac než ročnej prestávke bolo 17. apríla 1992 vydané záverečné 14. číslo. Ukončenie pôsobenia *Hlasu kotolne* podnietila dynamika života v zlomovom období. Zánik bol preto pochopiteľný: väčšina prispievateľov prešla do fungujúcich, príp. nových médií štandardného druhu a poslania. Z roku 1992 je známy pokus o znovuoobnovenie *Hlasu kotolne* v podobe elektronického média perspektívne umiestneného v digitálnej sieti. Revitalizácia však nebola úspešná a *Hlas kotolne* definitívne skončil.

Produkcia *Hlasu kotolne* počas svojej životnosti nadobudla svoj obraz, dosah a získala odozvu. Motívy a príspevky z občasníka čerpali aj viaceré slovenské i české periodiká oficiálnej proveniencie s celoplošným záberom (napr. *Smena*, letákový formát a neskôr bulletin s vysokým nákladom *Zmena*, *Verejnost'*, *Slobodný piatok* a i.). Dodajme: z vlastného poznania, kontextov a štúdia dynamických dejinných udalostí konca 80. až počiatku 90. rokov, vnímania ľudských premien a prežívania osudov – námetov, ktoré si v podobe glosátorských, satiricko-odľahčovacích útvarov svojho času nachádzali miesto na stránkach *Hlasu kotolne*, čerpá a s publicistic-kou zručnosťou vyberá látku na svoju weblogovú a knižnú produkciu s črtami autenticity, so štylizáciou investigatívneho odhaľovania, zdôrazňovaním interpretácií a s bulvárnymi odtieňmi G. Murín (napr. Murín 2024).

Na analýzu žánrového profilu s jeho rozčlenením na žánrové centrum a žánrovú periferiu skúmanej edície, s poukázaniami na pragmakomunikačné a hodnotové aspekty jej žánrového spektra využívame časť vlastnej databanky vydání *Hlasu kotolne*. Kontrastívnym prístupom k predmetu pozornosti sústreďujeme pohľady na a) iniciačný pramenný súbor z obdobia december 1989 – január 1990 so štyrmi listingovými jednotkami a b) finálny súbor z obdobia október 1990 – marec 1991, a to jedenástym až trinástym, predposledným exemplárom, t. j. s tromi jednotkami spracovanými v takmer profesionálnom dizajne.

Termín *žáner* uplatňujeme na analytický exkurz v zmysle pojmového vymedzenia komunikačného žánru podľa Thomasa Luckmanna (porov. Dix 2021, s. 56, kondenzovane v tab. 8.1 *Štruktúrne úrovne komunikačného žánru*). Luckmannovo vymedzenie v sebe priezračne integruje viacúrovňový (premenlivý) sociálny kontext správania s patričnou mierou záväznosti (stálosti) pre komunikantov. Takéto uchopenie a videnie rešpektuje pragmaštylistická koncepcia žánru ako invariantnej kontaminácie obsahovej (hlbkovej, motivickej, slohovopostupovej) a formálnej (povrchovej, výrazovej, štýlovej) modelovej štruktúry textu (Findra 2013, s. 286 – 288). Uvedené uchopenie žánru ako neodmysliteľný základ a vhodný analyticko-interpretatívny nástroj akceptujú aj nové výskumné vetvy domácej a zahraničnej štylistiky (Hoffmannová a kol. 2016; Horváth 2016, 2021; Slančová – Merges – Klingová – Kičura Sokolová 2022; Slančová a kol. 2023; Kalin Golob 2025; Sojda 2025 a i.).

Žánrové centrum – invariant, možnosť, normu produkcie v *Hlase kotolne* ponímame ako nasadzovanie relatívne pevných, uzavretejších, ustálenejších modelových štruktúr, ktoré sa konvenčne uplatňujú v mediálnej komunikácii printového typu. Žánrové centrum v produkcii *Hlasu kotolne* zvyrazňuje jej mediálnu príslušnosť a podporuje čitateľské skúsenosti a očakávania príjemcov. Žánrovú perifériu – variant/y, skutočnosť, úzus vymedzujeme ako aktivizovanie uvoľnených, príležitostných modelových štruktúr s nepevnou architektúrou a schopnosťou náplne vcelku pohodlne migrovať medzi komunikačnými sférami s ich osobitosťami.

Žánrová periféria umožňuje vnášať do mediálnej produkcie atraktívne, oživujúce, expresivizujúce prvky, postupy a prostriedky, t. j. podporovať napr. aj ich „samizdatové“ črty. Pri stretoch, kontrastoch a spolupôsobení žánrového centra a žánrovej periférie prostredníctvom konvergentno-divergentných prienikov dochádza k priaznivému preskupovaniu a pôsobeniu súčastí automatizačného (všeobecného) a aktualizáčného (špecifického) potenciálu, osvedčeného a dobre známeho z teórie i praxe mediálnej komunikácie.

Na porovnávací prístup, poznanie vzťahu *žánrové centrum – žánrová periféria* a na dopracovanie sa k cieľom príspevku je pri žánrovej skladbe výpovedne dôležitý najmä tematický parameter, kompozičný parameter (výstavbové stratégie; význam a obsah) a formálny parameter (stavebné jednotky v súčinnostnom uchopení; výraz a dosah). Ako analyticko-argumentačné záchytné body a interpretačné polia sa výpovedne preukazujú nasledujúce komponenty: 1. obsahovo-motivický výsek zobrazovanej skutočnosti, 2. ne/pravidelné nasadenie, rozloženie a náplň rubriík a podsegmentov a 3. štruktúra a výrazové spracovanie tituliek. Uvedené komponenty zhmotnené v primeranom dokumentovom zásobníku vyberáme a prepájame s vymedzením ich reálnej či predpokladanej žánrovej príslušnosti, príp. smerovania k príslušnému textovému modelu hlbkovej a povrchovej štruktúry (Findra 2013).

Pozrime sa analytickými očami na žánrové centrum a žánrovú perifériu, ku ktorým sa hlásia pramenné exempláre. V štúdiu na podpore argumentácie a nosnosti zistení, konštatovaní a interpretácií pri poznávaní obrazu o *závislom občasnom denníku* uvádzame spôsobom *pars pro toto* exaktné rozboru dvoch čísel s využitím kvalitatívneho prístupu. Prvý rozbor je venovaný úvodnému číslu *Hlasu kotolne*, druhý rozbor sa zameriava na predfinálny výtlačok. Zámerom uvedeného postupu je porovnávajúco načrtnúť východiskovú situáciu, koncové rozpoloženie a dynamiku žánrovej štruktúry počas pôsobnosti *Hlasu kotolne*. Súčasťou rozboru sa stáva aj smerovanie dobovo aktivovaného (kvázi/pseudo)žánru k žánrovému centru (→ C) a žánrovej periférii (→ P) v dnešnom videní.

3.1. INICIAČNÉ OBDOBIE *HLASU KOTOLNE* (DECEMBER 1989 – JANUÁR 1990)

Štyri čísla *Hlasu kotolne* (ďalej HK): **HK 1** = 1. december 1989; **HK 2** = 11. december 1989; **HK 3** (*vianočné*) = 22. december 1989; **HK 4** (*novoročné*) = 11. január 1990.

Rozbor HK 1/89

3.1.1. Typograficko-kompozičná identifikácia čísla

- Dve známe verzie: 1. archívna a 2. voľná, neoficiálna (nepaginovaná) na voľné šírenie bez finančného príspevku venovaného pôvodcom;
- plocha 4,5 listingovej strany; layout púta plošnou grafikou názvu (každé písmeno je vybudované z menších rovnomenných verzál, čím sa dosahuje plošný efekt); hlavička bez špeciálneho loga so základnými identifikátormi – poradovým číslom, dátumom editovania;
- hravá, pútavá, oxymoronicky komponovaná 5-slovná identifikácia výtlačku; nadmerný výskyt verzál; číslo zalomené do stĺpcov; sedem útvarov, v tom šesť položiek s manifestačno-apelatívnym predurčením, jedna položka s fiktívnym súpisom chýb a opráv (errata); šesť textových útvarov s uvedením autorstva – prvý a posledný útvar s podpisom *šéfredaktor*, po jednom výskyte *Gustáv Murín (medzinárodný)*, *otec a matka Murínovci*, *Literárgrupa Máslostroj* a kolektívum s príznakom tajomnosti/krypto-označenia prostredníctvom prezývok a so vzťahom k označovaniu vojenských hodností *nrnum*. *Červená Karkulka*, *zslnum K5*, *zslnum Izák Kanec*, *um. Anton Cucflek*, *um. Mikuláš Liptovský*, *num. Zelená Karkulka*, *pum. Anton Zelený*, *pum. Arpád Izák*;

3.1.2. Žánrové vymedzenie a príslušnosť útvarov na osi centrum (C) – periféria (P)

- *My sme to tušili* – „úvodník“ šéfredaktora, smerujúci k hravému zaujatiu v podobe oznámenia (noticky) o vzniku *Hlasu kotolne*; upútavacia + zábavná komunikačná funkcia; informačný + rozprávací slohový postup s kompozičnými vlastnos-

ťami: inkohéznosť – komutabilnosť – enumeratívnosť oslabovaná explikatívnosťou – aktualizovanosť – subjektívnosť (termíny aplikuje Findra 2013, s. 194 a nasl.); aktivizovanie hovorovosti so súbežným nasadzovaním intelektuálneho výraziva a kreatívnymi ambíciami, združených pomenovaní s terminologickou príslušnosťou; nasadzovanie citátových pasáží s ambíciou podporiť pestrosť a autenticnosť výpovede; príznakový nadpočet úvodzoviek a zátvoriek, uvádzanie autentických vlastných mien; spravodajský, nenápadný, bezpríznakový titulok; → **C**

- *Prehlásenie. Výzva a na záver dementi* – prvoplánovo odbornícke, kompozične patetizované, okázalo sa tváriace heslovité vyhlásenie o vzniku *denného neperiodika*, výrazne parodujúca kontradiktorká proklamácia s taxatívnym vymedzením pravidiel (kódexu) zásobená absurdnými, alogickými, sémanticky vyprázdnenými formuláciami; informačná + persuazívna + zábavná komunikačná funkcia; informačný slohový postup: inkohéznosť – vysoká enumeratívnosť – komutabilnosť – gnómicnosť – objektívnosť erodovaná karikovanosťou a satiricko-ironizujúcim podtextom, nadmerná šablónovitosť a ustrnutosť; frekventovaná administratívna lexika, terminológia, krátka, panelovitá, stroho ladená výzvočná veta s alogickou štruktúrou a banálnou náplňou; celok sa preukazuje ako persiflážny útvar; titulok sa hlási ku kváziproklamatívnemu žánru; záverečná formulácia po signatúre popiera celý predchádzajúci text; pohrávanie sa s verzálami a medziodsekovými medzerami a zalamovanie do stĺpcov ako alúzia mediálnej príslušnosti textu; → **P**

- *Prehlásenie* – karikatúra krátkej výzvy s propagandistickými motívmi osobnej angažovanosti uvedomelého občana s vyústením do žiadosti o uverejnenie; persuazívna + zábavná komunikačná funkcia; informačný slohový postup s aktivizovaním všetkých svojich kompozičných vlastností; príznakový výskyt zvolacích výpovedí; napätie v gramatickej kategórii čísla – voľný prechod od vyjadrovania v pluráli k sigulárovým podobám; signovanie otvoreným priezviskom s rámovaním prostredníctvom vzťahu k hudobnému produktu a jeho interpretovi; → **P**

- *(Zmena) – Bojujeme o pluralizmus?* – satirická imitácia na rubriku jazykovej poradne so spracovaním odpovede; fejtonistické črty so signalizovaním vyprázdnenosti pseudoodbornej komunikácie; inštruktážna + persuazívna + zábavná komunikačná funkcia; terminológia v populárno-náučnom postavení; glosovanie dobových textových panelov s parodizujúcim nastavením; nekorešpondujúca, fragmentárna prímes erotiky; úvodzovky s metakomunikačným nasadením; bez signovania; → **P**

- *Prehlásenie Literárgrupy Máslostroj a Errata (Aby nevzniklo nedorozumenie)* – satiricko-politický pamflet s avizovaním programu, pritom hyperbolizovaním malicherností a banalít do podoby efektného skupinového vyhlásenia; inštruktážna + zábavná komunikačná funkcia; výkladový + opisný slohový postup s kompozičnými vlastnosťami: hatená kohéznosť – explikatívnosť – sukcesívnosť – objektívnosť – gnómicnosť; evokovanie administratívno-právneho + náučného štýlu a posilnenie ilúzie

odbornosti prostredníctvom errát: rozmerné, precízne budované vetné konštrukcie s odborným pôdorysom, opakovaním pomenovaní, výskytom terminológie a imitáciou argumentovania; prítomnosť domicilu a datovania; zvolanie na konci *Prehlásenia* a *Erraty* ako paródia na dobové oficiálne floskuly a vyprázdnené panely; → C

- *Nepísaný Akčný program KSČ* – zostrih fiktívnych, nevyslovených citátov z funkcionárskych prejavov s hatene sarkastickou podporou ich hodnovernosti prostredníctvom deklarovania zdroja a pôvodcu; informatívna + zábavná komunikačná funkcia; informačný + opisný slohový postup s prímiesou explikatívnosti: inkohéznosť + komutabilnosť – tlmená enumeratívnosť – aktualizovanosť – objektívnosť; náučný + administratívny štýl: fragmentárnosť pri výbere kvázicitátov posilňovaná trojbodkami; významová vyprázdnenosť; štruktúrne protirečivý titulok; → P

3.2. PREDFINÁLNE OBDOBIE *HLASU KOTOLNE* (OKTÓBER 1990 – MAREC 1991)

Tri čísla *Hlasu kotolne*: **HK 11** = 18. október 1990; **HK 12** = 31. december 1990; **HK 13** = 22. marec 1991.

Rozbor HK 13/91

3.2.1. Typograficko-kompozičná identifikácia čísla

- Formát A 4, ofsetová tlač, 16 zručne zalomených stránok, aluzívna fotokolaž na titulke, polygrafické zvýraznenia niektorých názvov rubrik;

- oproti iniciačnému obdobiu HK v príspevkoch nastal presun pozornosti od pojmovosti a faktografickosti (racionálneho, všeobecného, spoločenského pólu) k zážitkovosti (emocionálnemu, špecifickému, individuálnemu pólu); o posune svedčí obohatenie o aforizmy (*Literárna obloha – Marin cecok, Výmýdľovanie, Marcové Údy, Briketky, Nové umelecko-literárne-erárne žánre, Prudhomme*), poznámky (*Nový štátny znak, Výzva*), mikrofejtóny, glosičky a marginálie (*Poviedka, Burzové rady, Dočkaj času, Niekoľko paradoxov, Newspeak, Majstrštyk, Február v septembri?*); satirické ponášky na vedecké texty s pseudoterminológiou a so štylizovaným odkazovým aparátom (*Fuzzy Slovák, kwázi politik, Jánošík*) a na administratívno-právnu dokumentáciu (*Návrh zákona o nosoch*);

- prejavy verbálneho pohrávania, náznaky a ostentatívne rozpadnuté formulácie evokujúce postpubertálne vyjadrovanie, hrané očarenie typografickými možnosťami operačného systému, experimenty s grafikou písma (*Hupsa-hejkom* s podpisom *Hajzlípucer* – pozri obr. 2 v závere štúdie); krátke, dynamické, fragmentárne útvary výrazne predznačujúce rozmáhajúce sa *písmenkovanie* v textovkách, súčasnú onlajnovú produkciu sociálnych sietí, príspevkov na diskusných nástenkách elektronických periodík v mediálnej komunikačnej sfére a stále viac aj v mejlovaní; do občasnika je nasadzovaná slovenčina a čeština;

- 22 autorských prezývkových podpisov, pseudo- a kryptopomenovaní: *Kozojed, 1 km, Hajzlipucer, Aletojelentak, Vladimír Iljič Lennon, cicka, ČERVENĚ, Copyrajt, Pes baskervilský, JéMBé & ÍeMČé, Pi.Es, Hajcer, Rómbó, J. Vravko, Iggy, Dymas, LYTTON, MIKO, Melanchólia Sklamaná rod. Nádejná za slobodna Ľarchavá, Kotná + Medzinárodnejší, Gülbaba, tristram*;

- štruktúrované rubriky s ustálenou formou a aktualizovaným obsahom: úvodník, stĺpček/fejton, poznámka, glosa, viacero rubrik s literárno-umeleckými ambíciami (ponášky na poetické a prozaické textové útvary – viazané i voľné veršovanie, aforizmy, karikatúry), kronika, paródia (na odborné texty, projekty) vrátane poznámkového aparátu, historická analýza, zamyslenie, informácia, noticka, avízo, komentár, úvaha, vernakulárna rétorika, kritika, recenzia, súdnička, otvorený list, inzerát, nekrológ, list;

- rubrika „ČéČé“ – čo čitatelia: názory, dialogizované reflexie ako predstupeň súčasných onlajnových interaktívnych platforiem;

- zadná obálka: štylizovaný clustering (klastrovanie/mind mapping – zhľukovanie myšlienok).

3.2.2. Žánrové vymedzenie a príslušnosť útvarov na osi centrum (C) – periféria (P)

- *Volbové* – esejizujúco vystužená ponáška na úvodník, zameraná na rozpoloženie občanov pred parlamentnými voľbami, spracovaná v češtine a podpísaná prezývkou (*Kozojed*); inštruktážna + persuasívna komunikačná funkcia; aktivizovaný výkladový slohový postup: kohéznosť – explikatívnosť – sukcesívnosť zjemňovaná samostatnejším odsekom – gnómicnosť podporovaná intenčnosťou – rečnícky ladená objektivnosť; posolstvo vybudované na kontrastovaní minulých udalostí a možných zmien, individuálnych skúseností a skupinových očakávaní; vetné konštrukcie s premenlivou štruktúrou, fyzickou dĺžkou a pestrou modalitou, dynamika verbálnej proxemiky na osi *my – vy – on/i – zneosobnenie*, presné mená geografických objektov, politologické pomenovania s mediálnym využitím, napr. „*V politice takzvaného svobodného světa se zhusta používá metoda zřízení prostoru volby. Dělá se to manipulováním informací, využíváním slabůstek člověka-konzumenta. Děláním důležitých, prvních rozhodnutí v zákulisí. Když to pěkně nakyne, předloží se věc národu s ustaranou tváří, aby si v téhle krizi (aťšře, katastrofě) svobodně, demokraticky vybral mezi tzv. nutným zlem a ještě horším. Tak se klidně stane, že zbrojní společnosti patnáct let lífrují do Iráku své zboží, den za dnem se rozhoduje, kam se ta země bude ubírat a podobně se den za dnem ignoruje katastrofální palestinský problém. [...]*“ s. 1; celok aj pričinením metakomunikačných signálov, parentetických dôvetkov a upravených frazeoschém elegantne vyvažuje žurnalistickú dichotómiu *automatizovanosť – aktualizovanosť*; titulok je viacvýznamový – voliči sú v texte nazývaní (nejestvujúcim) okazionalizmom *volbové*, v titulku sa stredový konsonant graficky

stváriuje ako viditeľne zmenšené malé „b“, tak evokuje ďalší (expresívny) význam a podporuje pútavosť titulku a upriamenie pozornosti; titulok ako motivická závierka je zaradený na koniec príspevku; → C

• *Vravím vám...* – poznámka, narážka na tvar a náplň kapitol a veršov Biblie, utvorená v období aktivizovania kresťansky orientovaného hnutia v rozbúrenom politickom živote spoločnosti na začiatku 90. rokov, podpísaná pseudonymom *Pánbožko 2.*; zábavná + inštruktážna komunikačná funkcia; uplatnený rozprávací slohový postup: kohéznosť – explikatívnosť v jadrom zastúpení – sukcesívnosť – aktualizovanosť – subjektívnosť; dvojvetový text nasýtený biblickou lexikou a vypointovaný do glosujúco-kritického posolstva; titulok evokuje kontaktové frekventované slovné spojenie známe z biblických textov; → P

• *Tatrae – restitutae* (alebo reálnejšia varianta úpravy *Tatier*)... aluzívna správa o návrhu „veľkolepého projektu so svetovými parametrami“ na rozvoj slovenského turistického ruchu v ustáľujúcej sa spoločenskej situácii poznačenej reštitučnými procesmi; fejtónovo koncipovaný príspevok podpísaný pseudonymom *Pes baskervilský* kriticky operuje s vtedajšími spornými bodmi spolužitia medzi národmi a národnosťami (Slováci, Maďari, Česi, Rómovia), ich emblematickými objektmi (Tatry, Sněžka, dunajské vodné dielo Gabčíkovo – Nagymaros) a nadnárodnými korporáciami (McDonald); informačná + zábavná komunikačná funkcia; rozprávací slohový postup so služobným aktivizovaním výkladového a opisného slohového postupu; náučný + hovorový štýl s fabulačnými prvkami; fiktívnu odbornosť podporuje neosobné vyjadrovanie, bezpríznačkové rozvité vetné konštrukcie s napospol označovacou modalitou, termíny kontaminované obsahovými a výrazovými deformáciami, iniciálové slovesá, rozvažovacie číslovanie odsekov a vytyčovací slovesá pri enumeratívnych pasážach; na podobnej platforme praniejúcej pseudovedecké texty sú v analyzovanom čísle koncipované príspevky *Jánošík* (s. 7) a *Fuzzy Slovák, kwázi politik* (s tromi odkazmi na reálne jestvujúce akademické zdroje; s. 9); → P.

4. DISKUSIA A ZÁVER

V súvislosti so zastúpením žánrov so štruktúrou 2 C + 4 P v iniciačnom období, t. j. s relatívnou nadpočetnosťou príspevkov hlásiacich sa do žánrovej periférie a aktivity polyfónne vybavených prispievateľov, v *Hlase kotoľne* sa začala kontúrovať beletrizujúca žánrová vetva občasníkovej koncepcie. Tlačovina sa vývinovo tvarovala ako zaujímavá publicistická platforma. V období zmien rozmanitého pôvodu a dôsledkov, navonok pútavých proklamácií a nastupovania konzumistických trendov do spoločenského života to nesporne bola náročná, pritom však schodná, očakávaná a priaznivo vnímaná cesta.

Predfinálne obdobie editovania (jeho kontúry evokuje 13. číslo *Hlasu kotoľne*, ktoré vyšlo po poldruhu roku po celospoločenskom obrate) vnieslo do cieľových spo-

ločenstiev vcelku vyladenú sociokultúrno-komunikačnú platformu s literárno-umeleckým smerovaním a postmoderným rámcom. Nešlo o priam estetický počín, ani o (nedosiahnuteľnú) žánrovú čistotu či kultivované vyjadrovanie. Nebolo to pritom ani lapidárne tápanie, insitná kratochvíľnosť, bezduché parodizovanie, prosté (seba)prezentovanie či komunikačná exhibícia.

Oslabovanie miery účinnosti neverbálnych vlastností (štýlotvorných faktorov) v produkcii *Hlasu kotolne* či priam rušenie rozhraní medzi hovorenosťou/hovornosťou a písanosťou/tlačenosťou (k splývaniu vlastností viac Homoláč a kol. 2022), spisovnosťou a nespisovnosťou, verejnosťou a súkromnosťou, pripravenosťou – nepripravenosťou, monologickosťou – dialogickosťou a miešanie pragmakomunikačných vlastností pod vplyvom žánrových stretov vyúsťuje do hravej hypertextovosti, multimodality a tvorivosti ako prejavu individuality. Prispievatelia *Hlasu kotolne* už vo svojej dobe nenápadne, nemasovo, pritom vcelku jasnozrivo predpokladali a signalizovali nástup elektronicky podmienenej komunikácie do všetkých oblastí spoločenského života a praxe, mediálnu komunikačnú sféru nevynímajúc. Poznanie možností a zručné zužitkovanie podnetov okolo členiaceho pásma pri žánrových stretoch, oslabovanie žánrového centra s uprednostňovaním žánrovej periférie sa tak aj pričinením editácie *Hlasu kotolne* utvorilo nadčasovú, realizačnú i hodnototvornú trasu na uplatňovanie aj v mediálnej komunikácii v iných obdobiach. Okrem iného sa tak v počiatkoch formovala aj elektronicky podmienená interaktívna komunikácia so žiadanými priaznivými črtami participatívnej či občianskej žurnalistiky.

Idea a koncepcia, žánrová príslušnosť, hľadačská príprava a obsahovo-tematická náplň jednotlivých vydaní, stvárnovanie príspevkov od rozmanitých prispievateľských a intelektuálnych typov v produkcii napriek dnes vnímanej jemnej insitnosti, naturalisticko-kritickým odtienkom, prelinaniu adresnej fakticity s umeleckou fikciou počas editovania v občasníku synesteticky dosiahol nepatetický, farbistý, zaujímavý výsledok.

Hlas kotolne aj bez niekedy zvýrazňovanej samizdatovej príslušnosti (pomenovanie *samizdat* sa nikdy neocitlo na jeho stránkach) ako „prvý závislý slovenský občasný denník“, resp. „prvý závislý slovensko-český občasník“ (na sklonku svojho jestvovania) prvolezecky odkryl či spevnil stupienky k zodpovednej publicistike, názorovej žurnalistike, osobnej angažovanosti, spoločenskej a etickej zodpovednosti za predmet, priebeh a výsledky medziľudskej komunikácie. Tak kontúroval potrebné, akiste aj očakávané občianske ekologizovanie domácej mediálnej krajiny s jej terénom i obyvateľmi.

Stratégia, koncepcia a kompozícia, motivické zameranie a žánrové variácie v príspevkoch na stránkach nenápadného *Hlasu kotolne* nachádza po rokoch odozvy v časti tradične pripravovanej i webovej mediálnej produkcie s printovou príslušnosťou. Výberovo uved'me organizovanú, moderovanú, tematicky a hodnotovo podnetnú analytickú participatívnu žurnalistiku s individualizujúcimi črtami a ľudickými sklonmi, napr. na stránkach denníka *Postoj.sk* v rubrike *Komentáre a názory*^[8] (najmä príspevky

Evý Čobejovej a Martina Leidenfrost); sviežu analytickú, komentárovú a glosátorskú tvorbu s kultivovanou polemikou v denníku *Pravda.sk* v rubrike *Názory*^[9] (texty Damasa Grusku, Silvie Ruppeldtovej, Slavoj Žižeka a ďalších); kompetentné tvarovanie názoru, otvorenosť na dialóg vo všetkých odtienkoch postojoyého spektra (Zajac-Vanka 2024a, 2024b); plnokrvnú, pútavú a výpovedne hodnotnú reportáž a iné.

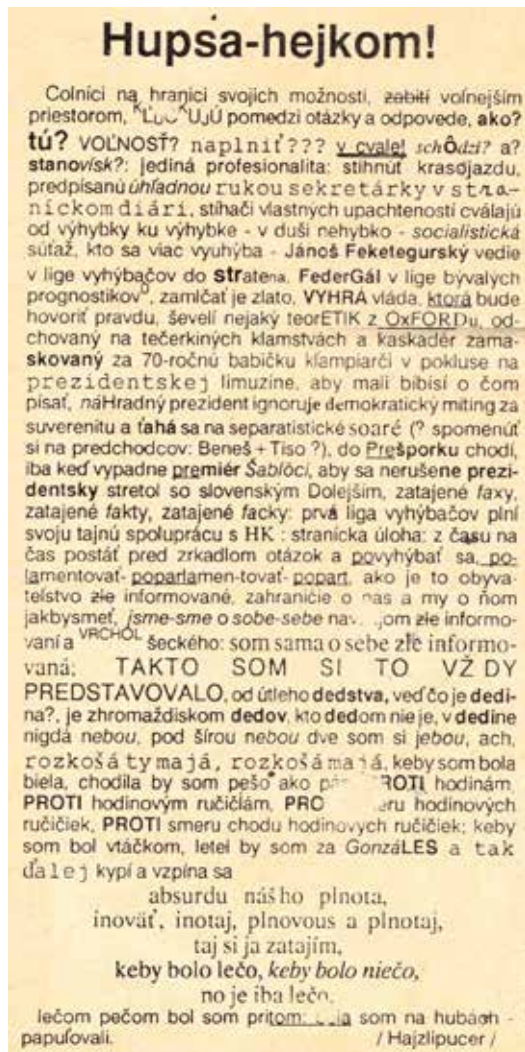
Obr. 1: *Tiráge* v HK 11 – 13

TIRÁGE: Hlas kotolne bude v roku '91 vychádzať gejirovým spôsobom - keď sa naplnia podzemné rezervoáre textov, papiera, času a peňazí - nasl. uzávierka 31.1. 1991; HK sa rozširuje poštou, platí sa po dodaní - nie poukážkou; dve čísla - jedna desaťkorunačka; uverejňujeme len pod pseudonymom; Adresa: K.Hlásny, H. Meličkovej 7, 841 05 Bratislava. Citovanie článkov z HK je podmienené i citáciou zdroja. Prevzatie článkov je viazané na súhlas autora.

TIRÁGE: Hlas kotolne bude v roku '91 vychádzať gejirovým spôsobom - keď sa naplnia podzemné rezervoáre textov, papiera, času a peňazí - nasl. uzávierka 1.4. 1991; HK sa rozširuje poštou, platí sa po dodaní - nie poukážkou! (á 5 Kčs) ; uverejňujeme len pod pseudonymom; Adresa: K.Hlásny, H. Meličkovej 7, 841 05 Bratislava. Citovanie článkov z HK je podmienené i citáciou zdroja. Prevzatie celých článkov oznámte tédredaktorovi.

Obr. 2: Verbálne výboje a hravé experimenty s grafickými možnosťami operačného systému

Literatúra

- CARDONE, R. (2022): *L'incredibile storia dei Samizdat*. [Neuveriteľný príbeh samizdatu.] Dostupné na: <https://maremosso.lafeltrinelli.it/approfondimenti/samizdat-dissenso-russia> (cit. 17. 8. 2024).
- DIX, C. (2021): *Die christliche Predigt im 21. Jahrhundert. Multimodale Analyse einer Kommunikationsgattung*. Wiesbaden: Springer VS.
- DORSEY, J. R. – VILLA, D. (2020): *Zconomy: How Gen Z Will Change the Future of Business – and What to Do About It*. New York: Harper Business.
- EREMEEVA, K. – VOLYNETS, N. (2021): *A Worker, A Victim, A Consumer: Images of Women in Soviet Satire*. Dostupné na: <https://ua.boell.org/en/2021/10/22/trudivnytsya-zhertva-spozhyvachka-zhinochi-obrazy-v-radyanskiy-satyri> (cit. 18. 8. 2024).
- FERKO, A. (1998): *Orbis dictus. (Nekonečný sex.)* Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- FERKO, A. (2005): *Intelektuálne iniciatívy, matfyzické vtipy a spolupráca s praxou. Príspevok do jubilejnej publikácie k 25. výročiu FMFI UK*. Dostupné na: <http://www.sccg.sk/~ferko/PresahyMFF-vysloVknihelo75.pdf> (cit. 17. 8. 2024).
- FINDRA, J. (2013): *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Osveta.
- GLANC, T. (ed.) (2018): *Samizdat Past & Present*. Praha: Institut české literatury AV ČR – Univerzita Karlova v Praze-Karolinum.
- HOFFMANNOVÁ J. a kol. (2016): *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia.
- HOMOLÁČ, J. a kol. (2022): *Míšení žánrů, stylů a diskurzů v internetové komunikaci*. Praha: Academia.
- HORVÁTH, M. (2016): *Štylistika súčasného slovenského jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- HORVÁTH, M. (2021): Historical forms of the journalistic communication style in Slovakia. In: *Media-lingvistika*, 8/2, 122 – 132. DOI: 10.21638/spbu22.2021.202
- IGRUNOV, V. (ed.) (2005): *Antologija samizdata. Nepodcenzurnaja literatura v SSSR. 1950–1980-e. V 3-ch tomach. I kniha 1: do 1966*. Moskva: Meždunarodnyj institut gumanitarno-političeskich issledovanij.
- JABLONICKÝ, J. (2007): *Samizdat o disente. 3. Záznamy a písomnosti*. Bratislava: Kalligram.
- KALIN GOLOB, M. (2025): Naslovje in naslovi novinarskih besedil v digitalni dobi: napovedniki, dražilniki, klikolovniki. In: Vobič, I. – Prodnik, J. A. (eds.): *Novinarstvo na prelomnicah: Znanstvena monografija ob 60-letnici študija novinarstva v Sloveniji*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 307 – 333. Dostupné na: <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/778/1163/11759> (cit. 25. 12. 2025).
- KOLKOVÁ, T. (2008): Samizdat: definícia, dejiny, charakteristika. In: Kolková, T. – Albrechtová, I. (eds.): *O hodnotě samizdatu. Samizdatová náboženská periodika před rokem 1989*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 9 – 29.
- LESŇÁK, R. (1998): *Listy z podzemia. Súborná dokumentácia kresťanskej samizdatovej publicistiky na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Bratislava: USPO Peter Smolík.
- MURÍN, G. (2014): VPN na randu. In: *Blog Pravda* (online) 18. 11. 2014. Dostupné na: <https://gumurin.blog.pravda.sk/2014/11/18/vpn-na-srandu/?print> (cit. 21. 8. 2024).
- MURÍN, G. (2019): Hlas kotolne večne živý. In: *Sme blog* (online), 1. 11. 2019. Dostupné na: <https://blog.sme.sk/gustavmurin/media/hlas-kotolne-vecne-zivy> (cit. 21. 8. 2024).
- MURÍN, G. (2024): *Demolácia našej demokracie*. Vysoké Tatry: Torden.
- ORGOŇOVÁ, O. – BOHUNICKÁ, A. – KAZHARNOVICH, M. (2023): *Sociálna inklúzia a používanie jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- PASTIEROVÁ, Ľ. (zost.) (2023): *Fenoméni samizdat*. Ivanka pri Dunaji: F. R. & G.
- PŘIBÁŇ, M. a kol. (2018): *Český literární samizdat 1949 – 1989*. Praha: Academia.
- RONČÁKOVÁ, T. (2024): O čom rozmýšľali a písali mladí katolíci na konci 80. rokov 20. storočia? Analýza čitateľských príspevkov pre samizdatový časopis Zmo. In: *Kultúrne dejiny* (online), 15/1, 59 – 86. Dostupné na: <https://doi.org/10.54937/kd.2024.15.1.59-86> (cit. 24. 8. 2024).

- RUSNÁK, J. (2013): *Homo popularis: homo medialis? Popkultúra v elektronických médiách*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- SLANČOVÁ, D. – MERGEŠ, J. – KLINGOVÁ, J. – KIČURA SOKOLOVÁ, J. (2022): *Úvod do štúdia žurnalistických žánrov v tlačových médiách*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- SLANČOVÁ, D. a kol. (2023): *Úvod do štúdia interaktívnej štylistiky I*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. Dostupné na: <https://elibrary.pulib.sk/elpub/view/isbn/9788055530871> (cit. 21. 8. 2024).
- SOJDA, S. (2025): Badania mediolingwistyczne na Słowacji. In: *Kultura – Media – Teologia*, 64/4 (december 2025), 134 – 150. Dostupné na: <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/kmt/article/view/16535> (cit. 5. 1. 2026).
- ŠIMULČÍK, J. (2019): *Éra samizdatu. Spoločenstvo Fatima a samizdat v rokoch 1974 – 1989*. Bratislava: Ústav pamäti národa.
- VON ZITZEWITZ, J. (2020): *The Culture of Samizdat. Literature and Underground Networks in the Late Soviet Union*. London: Bloomsbury Academic.
- ZAJAC-VANKA, P. (2024a): *Bliži sa výročie „nežného novembra 1989“: A čo povedia politici ľudu slovenskému? Že sa máme lepšie? To vážne?...* Dostupné na: <https://narodohospodari.sk/2024/10/03/blizi-sa-vyrocie-nezneho-novembra-1989-a-co-povedia-politici-ludu-slovenskemu-ze-sa-mame-lepsie-to-vazne> (cit. 5. 10. 2024).
- ZAJAC-VANKA, P. (2024b): *K ponovembrovému vývoju – časť II: A čo ak by taký vývoj nenastal?* Dostupné na: <https://spolok-narodohospodarov.sk/2024/11/21/k-ponovembrovemu-vyvoju-cast-ii-a-co-ak-by-taky-vyvoj-nenastal> (cit. 22. 11. 2024).

Internetové zdroje

- [1] <https://www.facebook.com/antikbratislava/posts/dne%C5%A1n%C3%BD-nekni%C5%BE-n%C3%BD-pr%C3%A8Drastok%C4%8Do-tak-trochu-samizdatu-a-nie-tak-hocijak%C3%A9ho-ale-tak%C3%A9ho/1925556120969632> (cit. 21. 8. 2024). Jazyková úprava úryvku: autor štúdie.
- [2] <https://scriptum.cz/cs/periodika/zakladni-info-o-slovenskem-samizdatu> (cit. 20. 8. 2024).
- [3] <https://www.encyklopedia.sk/encyklopedia/index.php> (cit. 18. 8. 2024).
- [4] <https://www.britannica.com/technology/samizdat> (cit. 18. 8. 2024).
- [5] https://sk.wikipedia.org/wiki/Hlas_kotolne (cit. 18. 8. 2024).
- [6] <https://www.litcentrum.sk/ukazka/orbis-dictus> (cit. 26. 8. 2024).
- [7] <https://www.encyklopedia.sk/encyklopedia/index.php> (cit. 18. 8. 2024).
- [8] <https://www.postoj.sk/komentare-nazory> (cit. 26. 8. 2024).
- [9] <https://nazory.pravda.sk> (cit. 26. 8. 2024).

Vladimír Patráš

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta

Tajovského 40, P. O. BOX 263

974 01 Banská Bystrica

E-mail: vladimir.patras@umb.sk

ORCID 0000-0001-8354-3729